

St. Mikkels Kirke i Roskilde.

Af Hugo Matthiessen.

Hæret som Roskilde er af Brande, hullet og forholdsvis fattigt Brevstoffet til Belysning af dens middelalderlige Storhedsdage, ruger Staden selv — yndefuld og smuk som den breder sig over Bakkehældet med Vænger og Haver — skinsygt over Minder, som det kun af og til, naar Spaderne blotter et Stykke underjordisk Roskilde, forundes Nutiden at faa Del i. Jorden gemmer paa sine Skatte, Stump for Stump maa Sporene af Middelalderens Liv fravristes den; men alle de mange Smaaoplysninger, man saaledes Aar for Aar samler sammen af Byens Indre, kæder sig — hvor ubetydelige og beskedne de muligvis flygtigt set kunne synes — i Tidens Løb sammen til et Materiale, der i Forbindelse med andre historiske Kilder giver Haab om, at det efterhaanden vil kunne lykkes at kaste Lys over mangt og meget i Stadens Fortid, som nu er hyllet i Mørke.

I over 100 Aar har Nationalmuseet søgt at indsamle dette Stof, trofast bistaaet af Roskilde Bys Borgere, som med en sjælden Forstaaelse og Kærlighed til Byens Minder har støttet det i dets Arbejde, saa at de Oplysninger, Tilfældet har bragt frem for Dagen, ikke uset og upaaagtet er gaaet til Grunde. Takket være dette Samarbejde er det i Aarenes Løb lykkedes paa mange Punkter at løfte Sløret og finde faste Holdepunkter for Forstaaelsen af Roskildes middelalderlige Topografi.

— I Foraaret 1920 fralokkede en Grundgravning atter det underjordiske Roskilde en Hemmelighed, den hidtil længe havde skjult, idet det lykkedes at finde Stedet, hvor St. Mik k e l s Kirke maa søges, efter Navnet at dømme — viet som den var til Ærkeengelen Michael — vistnok en af Byens ældste Kirker; thi det var fortrinsvis i den ældre Del af den katholske Middelalder, at man indviede Kirkerne til denne Helgens Ære. At St. Mikkel i Roskilde først nævnes 1298¹⁾, udelukker jo ingenlunde, at den kan være langt ældre, men forøvrigt vides der meget lidt om Kirken, som overlevede Reformationen og først forsvandt 1575. I dette Aar gav Frederik II nemlig Ordre til, at Graabrødre Kirke med den derved liggende St. Mikkels Kirke, hvori Klokkerne til Graabrødre Sogn var ophængte, maatte nedbrydes og Sten, Tømmer og andet deraf anvendes til Domkirkens Nytte og Fordel²⁾. I den nærmest følgende Tid maa St. Mikkel altsaa antages at være jævnet med Jorden.

Under Udgravningen af en mindre Byggegrund paa Lille Graabrødrestrædes Vestside, hørende til »Roskilde Avis«s Ejendom Alga de 26 — Matrikel Nr. 50 af Roskilde Bygrunde³⁾ — viste det sig, at hele Pladsen var fyldt med Begravelser. Størstedelen af Skeletterne laa dog nedlagt i Jorden uden Kiste, orienterede med Hovedet i Vest, Benene i Øst, men tæt Side om Side og enkelte Steder i to Lag. Ved Udgravningens Nordside langs med den tilgrænsende Bygnings Grundsten fandtes en Mængde store Kampesten liggende i Række i Retning Øst—Vest, men denne Stensætning var dog re-
vet ud af Leje og Grunden for Størsteparten udgravet, inden Nationalmuseets 2. Afdeling fik Lejlighed til at undersøge Forholdene. Dette skete først, da der i Udgravningens Vestside fremdroges Fodenden af en af Fraadsten muret, middelalderlig Grav.

1) Erslev: Rerpertorium diplomaticum regni danici mediævalis, Nr. 690.

2) Kancelliets Brevbøger 26. August 1575, S. 666.

3) Nationalmuseet skylder »Roskilde Avis« Tak for dens velvil-
lige Imødekommenhed under Undersøgelsen.

Indtil Foraaret 1920 havde Byggepladsen henligget som Have, dækket af et ca. 1 Meter tykt Muldlag, ved hvis Fjernelse det viste sig, at der under dette laa et Nedbrydningslag, bestaaende af Kalk, Brøkker af Munkesten og middelalderlige Tagsten, kvadratiske, bruntglaserede Gulvfliser af brændt Tegl, samt enkelte Rester af Fraadsten, det for Roskilde og Omegn ejendommelige Byggemateriale fra den ældre Middelalder. Umiddelbart under dette ujævne Nedbrydningslag strakte den faste, gule Lerbund sig kun ca. $1\frac{1}{2}$ M. fra Jordoverfladen, og Gravene viste sig at være skaarne ned i denne Bund. Særlig tydeligt kom dette for Dagen i Udgravningens Østvæg — mod Strædet —, hvor der i Lermassen saas en Række firsidede, af sort Muld fyldte Forsænkninger, ca. 0,60 M. brede, som viste sig at være Grave, idet Skeletterne, overskaarne paa tværs i Udgravningssnittet, laa regelmæssigt nedlagt i hver af de Muldkapsler, som saa skarpt traadte frem i den lyse Lervæg.

I Grundens Vestvæg, samt i det sydvestre Hjørne, afdækkedes 3 murede, middelalderlige Grave, som naturligvis fortrinsvis paakaldte Interessen og gav Stødet til, at Nationalmuseet lod iværksætte en Undersøgelse, der dog — af Hensyn til Byggearbejderne — i det store og hele maatte indskrænkes til kun at omfatte det for Grundudgravningen afstukne Omraade.

De 3 fremdragne Grave laa tæt Side om Side i dettes Vestgrænse. De 2 nordligste var opførte af Fraadstensplader, den sydligste af røde Munkesten, og alle 3 — ligesom de foran omtalte Begravelser — skaarne ned i den faste Lerbund. Den nordligste Gravkiste, som var trapezformet, maalende i indvendige Maal 1,98 M. i Længde, 0,38 i Bredde ved Fodenden, 0,48 ved Skuldrene, bestod af 6 store, oprejste Fraadstensfliser af ujævn Tykkelse, idet 1 Gavlstens lukkede for Fodenden mod Øst og 2 Stenflager dannede den nordlige, 3 den sydlige Langside. For Hovedet var bygget et lille særskilt Rum, 0,23 M. bredt, 0,28 M. langt, lukket mod Vest af en enkelt Limstensflise og flankeret af 2 Fraadsten paa hver Side, saaledes at Hovedlejet ikke i det Ydre af Gravkisten udskilte sig

skarpt fra denne, naar den dækkedes af Laaget. Dette bestod af vandret lagte Stenplader, en enkelt af Limsten¹⁾, Resten af Kildekalk, solidt formurede i stærk, muslingblandet Kalk. Ogsaa Langsidernes og Gavlenes Fraadsten var kraftigt sammenbundne af Muslingkalk, og Fugerne glattede ud over de porøse Flader med en Skelske, hvis Strøg endnu var kendelige. I denne regelmæssige, sjælden smukt bevarede Kiste, hvis Dybde var 0,40—0,45 M., laa paa et Leje af kalkblandet Ler et velkonserveret Skelet, antagelig af en Mand, udstrakt paa Ryggen, med Armene langs Legemets Sider og Kraniet væltet en Smule bagover i det for Hovedet indrettede lille Rum.

Den Døde havde intet Gravgoods med sig i Kisten; thi efter de i den katholske Middelalder raadende Begravelsesskikke medgaves der kun saare sjældent de Afdøde noget Udstyr ud over det Lin, hvori Liget svøbtes og paa Baare bares til det sidste Hvilested, og denne forgængelige Dragt er naturligvis næsten altid forlængst muldnet fuldstændig bort i de middelalderlige Gravkister, man nu drager frem af Jorden. En mærkelig Undtagelse dannede dog en af de tre mærkelige murede Grave, Nationalmuseet 1913 undersøgte i Fruegade paa det gamle Vor Frue Klosters Grund, idet der i denne Munkestenskiste fandtes et fuldstændig svøbt Kvindeligt. Ved Aabningen af den næsten lufttæt formurede, tørt bevarede Grav viste Ligsvøbet sig at være nogenlunde velbevaret, hyllet som et Slør om Skelettet, om hvis Knogler det — under Lysets og Luftens Paavirkning — i Løbet af kort Tid smuldrede bort, saa kun enkelte Prøver af Stoffet ved hurtig Konservering blev reddet fra Undergang.²⁾ Fornemme Personer, Konger, Bisper og andre Stormænd, kunde — som Valdemar den Store i Ringsted, Absalon i Sorø — faa en Blyplade med i Graven, anbragt bag Hovedet og forsynet med en Indskrift, Gejstlige medtog stundom en

¹⁾ Denne var pudsdækket og har uden Tvivl før dens Anvendelse som Dæksten paa Graven været anbragt i en Bygning.

²⁾ Fundberetning af Hugo Matthiessen i Nationalmuseets Arkiv.

Kalk, Krigere et Sværd i Kisten, og af og til kan der i middelalderlige Grave ogsaa findes Signetringe, ligesom Ibskallen, Pilgrimmenes Mærke, til Tider kan findes mellem Knoglerne som et lille Minde om, at den gravlagte havde været paa Valfart til hellige Steder og var bleven jordet i sin Pilgrimsdragt. Smuler af kostbart Stof, syet eller vævet med Guld og Silke, vidner om, at den afdøde har været af fornem Stand eller en Kirkens Mand, men — fraset alle disse Undtagelser — er det langt overvejende Flertal af middelalderlige Grave blottet for ethvert Udstyr. Kun finder man af og til ved Fodenden eller i det lille Hovedrum af Gravkisten en eller flere simple smaa Lerpotter, i Reglen af sort Ler, stundom bruntglasserede, og fyldte med Trækul, paa hvilke der under Begravelsesceremonierne brændte Røgelse.¹⁾ I mange Tilfælde har man dog, før Graven lukkedes, atter taget disse Røgelsepotter op, og Tilstedeværelsen af Smuler af Trækul i Kistens Bund taler for, at dette meget ofte har fundet Sted; ogsaa i den ovenfor beskrevne Fraadstenskiste i Lille Graabrødrestræde var nogle smaa Stykker Trækul ved Ligets Fødder det eneste, fattige Gravgodt, som fandtes.

Den midterste Grav, hvis indvendige Længde var o. 2 Meter, svarede nøje til Naboen mod Nørd, muret ligesom denne af Fraadstensflager, der dog var noget kortere, idet der var anvendt 4 Sten i hver Langside. Bredden ved Skulderlejet var 0,55 Meter, men Fodenden styrtede sammen under Udgravningen, saa dens nøjagtige Breddemaal ikke kunde tages. Dækstenene var bortfjernede, Kistens Indre fyldt med Jord og det fra først af gravlagte Lig stærkt forstyrret, idet Graven havde været i Brug som Bengemme, Samlingssted for de vigtigste Knogler fra andre i Tidens Løb sløjfede Grave. I Kistens Bund fandtes der saaledes sammenbunkede Laar- og Bækkenben af 3 forskellige Individuer, samt 2 Kranier, en Benyttelse af en oprindelig Enkeltgrav til Benkiste, paa hvilken man

¹⁾ Jfr. Hugo Matthiessen: En middelalderlig Kirketomt i Holbæk, Fra Holbæk Amt 1914, Side 16 f.

ikke sjældent møder Eksempler paa Gravpladser fra Middealderen.

Begge disse Gravkister af Fraadsten — af hvilke den nordligste, bedst bevarede medtoges til Museet, hvor den nu er genopstillet i dettes Udstillingskælder — maa i Kraft af Materiale og Form skrive sig fra 12. Aarhundrede, og muligvis fra samme Tid eller i hvert Tilfælde ikke stort yngre var den tredje, i Udgravningens sydvestre Hjørne fremdragne Grav, som bestod af mørkrøde Munkesten, forsvarligt murede i Kalk. I indvendig Længde maalte den ca. 2 Meter, men medens søndre Halvdel stod fuldt bevaret i hele sin Udstrækning, havde den nordlige lidt Overlast ved en senere foretagen Nedsættelse af en Trækiste, hvoraf kun yderst sparsomme Rester var tilbage tillige med Skelettet af den deri jordfæstede Person. Skulderpartiet, samt den ene Halvdel af det for Hovedet indrettede lille Rum maa ved denne Lejlighed være brudt bort af den murede Grav, hvis søndre Langvæg var stærkt udbuet, men som forøvrigt i Karakter nøje sluttede sig til den fra romansk Tid almindelig kendte Type. Langsiderne bestod af et i Lerbunden rejst Rulskifte, samt der over 2 regulære Skifter af Munkesten — 6 i hvert — og paa det øverste atter et udkraget Skifte, der tjente som Støtte for det af skraat stillede, i Enderne tilhugne Munkesten dannede Tag. Dette var dog delvis sunket sammen, flere af de spærstillede Teglsten fjernede og en Smule Jordfyld skredet ned i Kistens Indre, men uberørt heraf laa der i denne et regelmæssigt nedlagt Skelet med Armene bøjede i Albuerne og Hænderne sammenlagte over den nederste Del af Brystkassen.

Mellem Knoglerne her fangedes Blikket af nogle fugtmørke, stærkt fortærede Tøjrester med glittrende Stænk af Guld, og trods deres Skrøbelighed lykkedes det i god Behold at medtage dem til Museet, hvor de nu i konserveret Stand viser et med oprindelig guldbelagt Traad i Mæandermønster paasyet uldent Stof, uden Tvivl Rester af en Stola eller et andet til en gejstlig Dragt hørende Baand. Yderst fattige som de middelalderlige Grave

plejer at være paa ethvert Spor af Udstyr, turde disse Smuler af syet Stof, fundne i en Kiste fra Tiden før eller tæt omkring Aar 1200, paaregne en vis Interesse, ligesom de giver Grund til at formode, at denne Grav har huset Liget af en præstelig Mand.

I den ret sparsomme Fyld mellem Gravene, der — som ovenfor anført — var skaarne ned i Leret, optoges en enkelt Mynt af Sølv, præget i Ribe i den senere Del af Valdemar Sejrs Kongetid.

I ndsnævret til det for Grundudgravningen afgrænsede Terræn — et Fladerum af kun $7 \times 7\frac{1}{2}$ Meter — maatte Undersøgelsen afsluttes med disse Resultater, men — selv om der under Jorden i det omliggende Terræn muligvis skjuler sig interessante Ting, som det maa være Fremtiden forbeholdt at drage frem for Dagen — er det dog gennem de gjorte Iagttagelser uden Tvivl lykkedes at slaa fast, at en Kirke maa have ligget paa denne Plet eller i hvert Tilfælde umiddelbart derved. Beliggenheden af den St. Mikkel's Kirke, man hidtil ikke med Sikkerhed har kunnet paapege Pladsen for, er dermed bestemt.

Skønt de middelalderlige Kilder giver visse Holdpunkter for Stedfæstelsen af St. Mikkel's Kirke, Byens østligste Sognekirke, havde der længe raadet Tvivl om, paa hvilken Side af Algade den forsvundne Kirke rettelig burde placeres; thi at den laa tæt op ad dette Stadens gamle Hovedstrøg, fremgik klart af den af Erik Glipping 1268 stadfæstede Roskilde Stadsret, hvori det bestemtes, at Byens Torv skulde holdes paa Algaden fra det nye Helligaandshus til den vestlige Gæense af St. Mikkel's Kirkegaard.¹⁾ Da Helligaandshuset, som laa tæt ind under St. Laurentii Kirke, saaledes markerer Torvepladsens vestlige Afslutning, fremgaar det deraf, at St. Mikkel's Kirke maa søges i Gadens østlige Del, hvad ogsaa andre middelalderlige Kilder bekræfter. I det 18. Aar-

¹⁾ Art. 23 (Kold. Rosenvinge: Gl. danske Love V 185).

hundrede vilde man endog lægge Kirken udenfor Røde Port, Byens middelalderlige Østerport i Borgdiget, idet man blev ført paa Vildspor af et »St. Mikkel's Stræde«, et Stræde, som løb over Niels Smeds Vænge udenfor Røde Port. Efter denne antog Strædet 1720 Navnet »Røde Ports Stræde«¹⁾. Rent bortset fra den Mulighed, at St. Mikkel's Kirke eller det St. Mikkel's Alter, som fandtes i Domkirken, kan have ejet Jorder her og saaledes givet Anledning til Benævnelsen af Strædet, er der dog i og for sig intet urimeligt i, at St. Mikkel's Kirke kan have laant Navn til en Vej, som gennem Byporten førte ind til den; thi om Stadens Østerport vides det nu med Vished, at den har haft Plads i Algade umiddelbart Øst for Hestetorvet, idet en Grundgravning for Nybygningen Algade Nr. 39 i Aaret 1916 blottede Profiler af den gamle Bygrav, som her havde Længdeakse i Nord—Syd.²⁾ Roskilde Bys gamle Topograf H. Behrmann anbragte da ogsaa Sct. Mikkel indenfor Porten, men paa Gadens Nordside³⁾, medens Professor Kornerup i sin Bog »Roskilde i gamle Dage«, samt paa det antikvariske Kort, som ledsagede denne, afmærkede dens Plads omtrent midt mellem Sortebrødre- og Graabrødreklostrene paa Algades Sydside.⁴⁾ Det Brev af 1575, hvori Kong Frederik II befalede, at Graabrødrekirke med den derved liggende St. Mikkel's Kirke, hvori Klokkerne til Graabrødre Sogn hang, skulde nedbrydes, indeholdt jo ogsaa et uafviseligt Fingerpeg om, hvor denne Kirke maatte søges, og den Tvivl, Jacob Kornerup endnu nærede, opløstes 1904, da han fik Lejlighed til under en Udgravning i Gaarden til Algade 44 at undersøge en muret Grav af røde Munkesten fra romansk Tid; thi Graabrødreklostrets Omraade, afgrænset i Aarhundreder af sin gamle Ringmur, har ikke strakt sig ud over Store Graabrødrestræde,

1) Pontoppidan: Danske Atlas VI 126, 132.

2) Beretning i Nationalmuseets Arkiv af P. Linde, Marts 1916.

3) H. Behrmann: Grundrids til en historisk-topografisk Beskrivelse af Roskilde, Kbhvn. 1832, 163.

4) J. Kornerup: Roskilde i gamle Dage, Kbh. 1892, 198, 227, samt Byplanen.

og den middelalderlige Grav kunde derfor kun være et Minde om den St. Mikkel's Kirkegaard, som efter al Sandsynlighed havde haft Plads paa dette Strøg.¹⁾

Et Par middelalderlige Breve bidrager yderligere til at fæstne Beliggenheden af den gamle Kirke, idet der 1380 omtales Grunde i St. Mikkel's Sogn liggende Nord for denne Kirke og Algaden og strækkende sig fra denne og til Sortebrødrenes Frugthave²⁾. 1407 belyser et andet Brev endnu klarere Forholdet ved at nævne en Jord, liggende i Roskilde i St. Mikkel's Sogn i »Hyrsegade« paa den østre Side af Gaden og mod Øst strækkende sig til St. Mikkel's Kirkegaard.³⁾

En Række Skeletfund i Grundene mellem Algade og Store Graabrødrestræde giver desuden visse Holdepunkter for en Angivelse af St. Mikkel's Kirkegaards Udstrækning, idet den uden Tvivl mod Øst naaede lige til Hestetorvet, hvor der — som det synes paa Hjørnet af dette og Algade — i et Hus, som da tilhørte Madam Rosted i »Prindsen«, 1801 under en Kælderudgravning i 2½ Alens Dybde fandtes 2 murede, middelalderlige Grave, samt overalt, hvor Spaden kom frem, Menneskeben i Mængde, »saa at flere Sække derved fyldtes«.⁴⁾ Ogsaa i Nabogrundene til Algade 44 skal der være fremdraget Skeletter, og de paa Nr. 26's Grund ind under Lille Graabrødrestræde flugtende Begravelser viser, at Kirkegaarden har straks sig over det nuværende Stræde, der saaledes først kan være blevet til efter Kirkens Nedlæggelse 1575. Gaar man længere mod Vest, skal der — ifølge mundtlig Meddelelse — under Nr. 22 ligeledes være opgravet menneskelige Skeletter, medens der i Nr. 20. Nabostedet til Hjørnegaarden ved Hersegade, under Grundgravning for den nye Bygning siges at være fundet en Munkestensmur af 1½ Stens Tykkelse og strækkende sig i en

1) Brev fra Kornerup af 23. April 1904 (Nationalmuseets Arkiv); jfr. Roskilde Dagblad 19. Maj 1904.

2) Erslev: Repertorium dipl. regni danici mediævalis, Nr. 3301.

3) Erslev anf. St. Nr. 4913.

4) Indberetning af 7. Aug. 1808 af B.Thorlacius (Nationalmuseets Arkiv).

Vinkel Nord—Syd—Øst. Urimeligt turde det ikke være at antage, at denne Mur, der desværre ikke blev undersøgt af Museet, kan have været den gamle Ringmur om St. Mikkel's Kirkegaard; thi netop paa dette Sted synes denne at have haft sin Afslutning mod Vest.

Det vil af det ovenfor anførte fremgaa, at St. Mikkel's Kirkegaard, meget smal, klemte inde mod Nord og Syd af Algade og det dermed parallelle Store Graabrødrestræde, til Gengæld har haft en meget anseelig Udstrækning i Længde fra Hestetorvet i Øst til Hersegade i Vest, kun adskilt — som det synes — fra denne Gade ved en smal Strimmel Grunde. Vanskeligere bliver det indenfor disse Kirkegaardens Grænser med Vished at fastslaa Beliggenheden af selve Kirkebygningen, men meget turde tyde paa, at det foran beskrevne Fund ved Lille Graabrødrestræde rammer de nærmeste Omgivelser eller muligvis selve den Plet, hvor den gamle Kirke har staaet. De fremdragne Graves Ælde taler herfor, men især de mange store Kampesten, som i Retning Øst—Vest fandtes i Grunden, samt det tydelige Nedbrydningslag af Kalkstøv, Munkestensbrokker, Gulvfliser og Stumper af Tagsten, som gemte sig under Muldtæppet. Paafaldende var det, at der kun var et meget tyndt Lag Jordfyld mellem Gravenes Laag og Affaldet fra Nedbrydningen, og den højtliggende Lergrund gør det sandsynligt, at Kirken saa at sige fuldstændig er fjernet, da Grundstenene meget let har kunnet borttages til Brug for de mange Bygninger, som i Aarenes Løb rejste sig tæt paa den nedlagte Kirkegaard. Rimeligt vil det vel ogsaa være at antage, at Kirken har haft Plads paa denne Del af den lange, mod Øst afsmalnende Kirkegaard, der netop paa dette Strøg, Vest for Lille Graabrødrestræde, naar sin største Udstrækning i Bredde, og i alle Tilfælde har dette Fund, sammenholdt med de i Nabolagets Grunde gjorte Iagttagelser, bidraget betydeligt til at klarlægge Grænserne for St. Mikkel's Kirkegaard og kaste Lys over et Stykke middelalderligt Roskilde, som hidtil gemte sig under Jorden.